

Derleme

ÇOCUK ADALET SİSTEMİ VE ÇOCUK-POLİS İLİŞKİSİ

Juvenile Justice System and Child-Police Relationship

Özlem CANKURTARAN ÖNTAŞ*

*Doç.Dr., H.Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü
Öğretim Üyesi

ÖZET

Bu çalışma modern çocukluk anlayışıyla birlikte suça itilan çocuklara özgü oluşturulan çocuk adalet sistemi ve çocuk-polis ilişkisini tartışmayı amaçlamıştır. Çocuk adalet sistemi Türkiye ve İngiltere örnekleri ile değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: *çocuk adalet sistemi, çocuk-polis ilişkisi, refah yaklaşımı, adalet yaklaşımı*

ABSTRACT

The aim of this study is to discuss juvenile justice system and juvenile-police relationship in the perspective of modern childhood approach. Furthermore, juvenile justice system is evaluated with examples from Turkey and England.

Key Words: *juvenile justice system, juvenile-police relation, welfare approach, justice approach.*

GİRİŞ

Modern çocukluk paradigması çerçevesinde çocuğun yetişkinlerden farklı olduğu varsayımından hareket ederek çocuğa özgü yasal ve örgütsel düzenlemeler geliştirilmiştir. Bu düzenlemelerden belki de en önemlisi suça yönelen ve suç işleyen çocuklarla ilgilidir. Gelişmiş ülkelerde bu çocuklara yönelik bir çocuk adalet sistemi oluşturulmuştur. Bu sistem çocuğun yetişkinlerden ayrı yargılanması ve ayrı kurumlarda yeniden toplumsallaşmasının sağlanması amacıyla kurulmuştur.

1800'lerin başında islahavi (reformatory) kavramı ortaya çıkıncaya kadar suç işleyen çocukların kaldıkları yerler; İngiltere gibi birçok Avrupa ülkesinde sığınma evleri, fabrika, hapisane, okul, hastane ve yetim evi gibi adlarla karakterize edilmiştir. İslahavleri ev benzeri, eğitim ve disiplinin yer aldığı kurumlardır. Diğer temel değişme, yetişkinlerden farklı yargılanmalarını sağlayacak çocuk mahkemeleridir. Çocuk mahkemeleri çocuğun ne yaptığı değil neden yaptığı üzerinde durur. Profesyonel gözetim görevlileri sistematik olarak çocuğun problemlerini tanımlamak ve çözümlerini bulmak üzere rapor hazırlarlar. Bu yaklaşım hastaların teşhis ve tedavisine dayalı medikal modelden kaynaklanır. Ayrıca çocuklar için yetişkin cezaevlerinden farklı olarak mahkemeye çıkıncaya kadar kalacakları tutukevleri yapılmıştır. Aynı zamanda suça yönelen çocukların tedavi ve bakımında kurum yerine toplumda aile içinde bakım modelleri geliştirilmiştir (Schwartz, 1997: 120-126).

Bugün modern devletlerin çocuk adalet sistemlerini oluşturan temel bileşenlere bakıldığında şunları görmek mümkündür: Çocuk mahkemeleri, bu mahkemelerin ilgilendiği alt ve üst yaşlar, soruna müdahale eden hizmet ve programlardır. Bu çalışmada çocuk hakları konusunda öncü yasal-örgütsel düzenlemeleri olan İngiltere örnek olarak alınmış ve Türkiye’de çocuk adalet sistemi ve çocuk-polis ilişkisi üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

İngiltere’deki Çocuk Adalet Sistemi ve Çocuk-Polis İlişkisi

İngiltere’de diğer ülkelerde olduğu gibi, 19.yüzyıldan önce suça yönelen çocuklar yetişkinlerle aynı muameleye tabi tutulmuştur. 19. yüzyıl boyunca çocukların korunması gerektiği ve rehabilite edileceği argümanı ile suça yönelen çocuklar için yetişkinlerinkinden farklı bir sistem geliştirilmeye başlanmıştır. İngiltere, suça yönelen çocuklar için ayrı bir sistem geliştirme konusunda öncülük yapan bir ülkedir. 1854 yılında ıslahevlerinin (Reformatory Schools Act) ve 1908 yılındaki Çocuk Yasası ile çocuk mahkemelerinin kurulmuş olması buna örnek olarak verilebilir.

İngiltere’de tarihsel süreç içinde suça yönelen çocuklara ilişkin birbirine zıt iki yaklaşım ortaya çıkmıştır. Birisi çocuğu damgalanmaktan koruyan ve mahkemelerin her aşamada çocuğun refahı konusunda kararlar almasını cesaretlendiren refah yaklaşımıdır. Bu yaklaşım altında yönlendirme (diversion) yaygın olarak kullanılır (Davies-Croall ve Tyrer, 1998: 150) . Yönlendirme, çocuğun ceza adalet sürecine girmeden önce rehabilitasyon programlarına katılımının sağlanmasıdır. Refah (rehabilitasyon) yaklaşımı suça yönelen

çocukların tedavi, disiplin ve eğitim gibi yardımlarla yeniden suç işlemeyeceklerini öngörmektedir. Ancak, bu yaklaşım yetersiz, etkisiz ve çok yumuşak olduğu için eleştirilmiştir. Adil yargılamanın temel amaç olduğu adalet yaklaşımı bu eleştirilere karşı ikinci yaklaşım olarak gelişmeye başlamıştır. Adalet yaklaşımında daha çok disiplin ve suçun ağırlığına göre verilecek cezanın belirlenmesi anlayışının egemen olduğu uygulamalar görülmektedir. Adalet yaklaşımı, toplumu suçludan korumayı ve çocuğu değil de suçu ön plana çıkardığı için ceza yaklaşımı olarak da adlandırılmaktadır. Tarihsel süreçte her iki yaklaşımın olumsuzluklarını gidermek üzere süreç içinde refah ve ceza yaklaşımının birlikte kullanılması önerilmiştir (Davies-Croall ve Tyrer, 1998: 150).

Refah yaklaşımının kendisini gösterdiği 1933 yılındaki “Çocuk ve Genç Bireyler Yasası” ile suça yönelen çocuklarla ilgilenmek için yargıca bağlı özel bir panelin kurulduğu görülmektedir. Yine bu yasa ile suça yönelen çocukları kabul eden yatılı okullar (approved school) açılmıştır. Aynı zamanda çocuk ve gençlerin yaşları olgunluk ve anlama düzeyindeki farklılıkları dikkate alarak belirlenmiştir. Bu yasaya göre, çocuk, 14 yaşın altındaki kişidir. Genç ise 14 yaşını doldurmuş 18 yaşın altındaki kişidir. 10 yaş altındaki çocukların yasal sorumluluğu yoktur. Belirlenen yasal yaş sorumluluğu o ülkenin suça yönelen çocuklarla ilgili politikalarını da göstermektedir (Davies-Croall ve Tyrer 1998:150).

Refah yaklaşımının zirveye ulaştığı 1969 yılındaki “Çocuk ve Genç Bireyler Yasası”nı çocukların suça yönelmesinin aile ya da diğer çevresel koşullar ile ilgili olduğu argümanı etkilemiştir. Bu

yasa, refah ve yönlendirme (diversion) politikalarının karışımı olan bir yasadır (Davies, Croall ve Tyrer, 1998:149). Yönlendirme politikalarının uygulamadaki yansımaları şunlar olmuştur: 14 yaş altındaki çocuklar için ceza prosedüründen çok koruma prosedürünün işletilmesi üzerinde durulmuştur. Sosyal hizmet uzmanlarının önemi artmıştır. Yalnızca suça yönelen çocuklara yönelik olan yatılı okullar kapatılmıştır. Suça yönelen çocuklar bu kurumların yerine devletin bakıp gözetmek zorunda olduğu diğer çocuklarla birlikte toplum evleri'nde kalmaya başlamışlardır. Ayrıca devam merkezleri, alıkoyma merkezleri ve bir tür gençlik hapishaneleri olan ıslahevlerinin de ortayol tedavi kurumları (intermediate treatment institution) olması istenmiştir (Uluğtekin, 1994:15). Ortayol tedavi, toplum içinde gözetilmek ile bir kurumda yaşamak (custody) arasında bir önlemdir. Bu ara önlemin ilk amacı risk altındaki çocukların suça yönelmelerini önlemek, ikincisi ise hapis cezası yerine toplum içinde bakımının sağlanmasıdır (Junger-Tass, 1989:55).

Yukarıda sözü edilen 1969 yılındaki yasa ile polisin suça yönelen çocuklar için uyarı (cautioning) sistemini kullanması desteklenmiştir. Çocukla karşılaşan polisin önündeki alternatifler şunlardır. Örneğin polis ya "resmi olmayan uyarı" (informal cautioning) verir; yani çocuğu uyarıp ceza vermez ya da "resmi uyarı" (formal cautioning) verir; yani resmi kayıtlara geçen uyarıda bulunur. Çocuk suçunu kabul eder ve ana, baba ile şikayetçi kişiler de uygun görürse, mahkemeye sevk etmek yerine polis merkezinde ana babanın önünde, resmi üniformalı ve en yüksek rütbeli polis tarafından çocuk uyarılır. Çocuk aynı

zamanda tekrar suç işlerse mahkemeye çıkarılacağı konusunda bilgilendirilir. Yönlendirme politikalarının etkisiyle çocuk irtibat bürosu (juvenile liason bureau)'na bağlı olarak polisin uyarı verdiği çocukların sayısında hızla artış olduğu görülmüştür.

İngiltere'de polisin uygulamalarında farklılıklar görülmektedir (Pitts,1990:42). Bazı yörelerde, çocuğun yakalanmasından hemen sonra polisin gözetim, eğitim ve sosyal hizmetler bölümlerinin temsilcilerinden oluşan ekiplerin içinde yer alması ve onlarla görüş alışverişinde bulunması, çocukla ilgili uyarıda bulunma veya dava açma kararını olumlu yönde etkileyebilmiştir. Böylece hakkında dava açılarak mahkemeye sevk edilen çocukların oranında önemli düşüşler gözlenmiştir (NACRO, 1987:5).

İngiltere'de yapılan araştırmalara göre ilk kez suç işleyenlerin %46'sı ilk uyarıdan sonra, kalanların %25'i üçüncü uyarıdan sonra suça yönelmekten vazgeçmektedirler (Morris, 1980). Araştırmacılar üçüncü suç eylemine kadar uyarı uygulamasının sürdürülmesi gerektiğini önermektedirler. Konuyla ilgili araştırmalar polisin uyarı kararının, suçun ilk olup olmadığına bakılmaksızın, önemi, ciddiyet derecesi, suçun failinin tutum ve davranışları ile mağdur/mağdurların durumundan önemli ölçüde etkilenmektedir. Bunlara ek olarak ırk, sosyo-ekonomik statü gibi faktörler de karar verme sürecini etkilemektedir (Morris ve Giller, 1987; Laylock ve Tarling, 1985; Fisher ve Maurby, 1982). Landau (1981)'nin bulgularına göre önceki sabıka kayıtları, suçun türü, yaş ve etnik köken polisin uyarı vermesinde önemli ölçüde rol oynamaktadır. Yaş ilerledikçe gençlerde dava edilme oranı yükselmektedir.

İngiltere’de 1970’ler boyunca çocuk suçluluğunun artışı üzerine polis rollerini yeniden tanımlamışlardır. Örneğin Northamptonshire polisinin seçtiği uygulama modelinde, polis memurları kurumlar arası ekiplerin bir parçası olarak suça yönelen çocuklara doğrudan hizmet sağlamaktadır (Thorpe, 1994:169-191). Böylece, suça yönelen çocuklarla çalışan polisler atanmaya başlanmıştır. Hükümet 1985’in başlarında Kurumlararası İrtibat Bürosunu (Inter-agency Liaison Bureau) öneren sirküler yayınlamıştır. Sirkülerde irtibat düzenlemelerinin polis merkezi, gözetim bölümü, sosyal hizmetler bölümü ve eğitim kurumu arasında olması önerilmiştir. Böylece hükümet ilk kez polisi gücünü, çocuğun yararına olmak üzere diğer kuruluşlarla paylaşmaya davet etmiştir.

Northamptonshire deneyiminin önemli özellikleri şunlardır (Thorpe, 1994:169-191):

1. Bu modelde polis-sosyal hizmet işbirliğinin yanında gözetim hizmeti ve eğitim bölümü de yer almıştır.
2. Bu kurumların her birinden personel bu ekip içerisinde çalışmıştır.
3. Çocuklara verilen hizmet bu ekip tarafından sağlanmıştır.
4. Tüm polis ihbarnamelerinin rutin ve sistematik araştırması yapılmıştır.
5. Birey olarak suçlu çocuğa ya doğrudan hizmet sağlanmış ya da uygun hizmet diğer kurumlarca sağlanmıştır.
6. Tutuklama ya da uyarı için kararlar konusunda polise kesin öneride bulunulmuştur.

İngiltere’de, çocuğun yeniden toplumsallaşmasını sağlamada 1970’li yıl-

lardan günümüze kadar polis, sosyal hizmetler, gözetim ve eğitim kurumlarının birlikte çalıştıkları görülmektedir. Burada çocuğun yararını gözetken polisin rolüne ilişkin hizmet etme anlayışını kabul etmesi, gücünü diğer meslek elemanları ile paylaşması ve bir ekip çalışması anlayışı içinde olması önem kazanmaktadır.

1969 yılındaki yasa ile getirilen bu yenilikler tam da uygulanamamıştır. 1971 yılında işbaşına gelen muhafazakar hükümetin daha çok cezalandırıcı yaklaşımı benimsemesi nedeniyle sosyal hizmetler yerine yargıç, avukat ve polislerin etkin olması önerilmiştir. Çocuklar hakkında bakım kararı yerine güvenli bakım kararının kullanılması da bir başka öneri olmuştur (Uluğtekin, 1994:16).

İşbaşına geçen muhafazakar hükümet, çocukların cezaevinde hoşla gitmeyen deneyimler yaşamasının yeniden suça yönelmelerini önleyeceği anlayışını benimsemiştir. “Kısa, kesin, şok tedavisi” felsefesine dayalı bu uygulamaların yapılan resmi araştırmalar ile itibarı düşmüştür. Buna paralel olarak hükümetin resmi politikası, akademisyenler, hükümetteki bürokratlar ve alandaki uygulayıcılar hep bir araya gelerek bir konsensüs oluşturmuşlardır. Çocuk adalet sistemine ilişkin bir alternatif geliştirmişlerdir. Bu alternatif, gençlerin yaşamına resmi devlet müdahalesinin zarar verdiği düşüncesine dayanmaktadır. Bu tartışmalar 1980’li yılların ortalarına kadar sürmüştür. Sonuçta çocuk adaleti uygulamalarında mutlaka şu iki temel noktanın olması gerektiğine karar vermişlerdir: 1- Çocuklar için uyarı sistemini geliştirerek resmi ceza adaleti sisteminden uzak tutmak. Bir başka deyişle yönlendirme yapmak. 2- Toplum temelli tretman programlarını ve dene-

tim (süpervizyon) kararını kullanmaktadır (Haines ve Drakeford 1998:32-33). Denetim kararları, toplum cezaları içinde yer almaktadır. Bu kararlar, 10-17 yaşlarındaki çocukların yerel otoritelerin sosyal hizmet bölümlerinde çalışan sosyal hizmet uzmanları tarafından yürütülen kararlardır.

1990'larda ne yazık ki bu uzlaşma ortadan kalkmıştır. Bunun nedeni bu yıllara kadar İngiltere'de ceza adaleti politikası sosyal politikanın konusu iken 1990'larda siyaset politikasının konusu olmuştur. Böylece ceza adaleti politikasını belirleyenler akademisyenler, hükümet çalışanları ve uygulayıcılar değil, medya ve kamuoyunun (public opinion) görüşü olmuştur. Söz konusu görüş, suçun kontrolünün zorlaştığı, toplumun tehlikeli suçlulardan korunamadığı üzerinde durmuştur (Haines ve Drakeford, 1998:34).

Yukarıda sözü edilen gelişmeler yasalara cezalandırıcı yaklaşımın hakim olması sonucunu getirmiştir. 1991 yılındaki Ceza Adaleti Yasasında, çocuk mahkemesinin adı gençlik mahkemesi olarak değiştirilmiş ve cezanın kesin olarak suça orantılı bir biçimde verilmesi ve suçlunun bu cezayı kesin olarak hak etmiş olması önemsenmiştir (Uluğtekin, 1994: 17-18). 1994 Ceza Adaleti ve Toplum Düzeni Yasası (The Criminal Justice and Public Order Act) ile sürekli suç işleyen çocuklar için güvenli eğitim üniteleri açılmıştır. Bu yeni ceza sürekli suç işleyen 12-14 yaş arasındaki çocuklar için uygulanmıştır. Güvenli eğitim ünitelerinde bir yandan bireysel gereksinimler göz önüne alınırken, diğer yandan disiplin uygulamaları ile suç davranışının önünün alınacağı düşünülmüştür. 1997 yılında Ceza Yasası (The Crime Act) toplum cezaları-

nın kullanımını genişletmiştir (Davies, Croall ve Tyrer, 1998:158).

İngiltere'deki çocuk adalet sistemi bugün 1998 Suç ve Düzensizlik Yasası'na dayalı olarak işlemektedir. Yasanın amacı çocuk ve gençler tarafından suç işlenmesini önlemektir. Bu yasa şunları içermektedir (Davies, Croall ve Tyrer, 1998:159):

1. Gençlik Adaleti Dairesi (Youth Justice Board): Suç işleyen gençler için güvenli kuruluşların sorumluluğunu taşır.
2. Gençlik Adaleti Hizmeti (Youth Justice Service): Yerel otorite, polis ve gözetim birimleri suçun önlenmesine yönelik birlikte çalışmalar yaparlar.
3. Gençlik Suçluluğu Değerlendirme Ekibi (Youth Offending Teams): Yerel otoriteye bağlı çalışan gözetim memuru, sosyal hizmet uzmanı, sağlık ve eğitim hizmetlerinden birer temsilci ve polis memurundan oluşmaktadır.
4. Polisin Kınama ve Son Uyarı Yetkisi (Police Reprimands and Final Warnings): Son uyarı, 17 yaşın altında uygun bir yetişkin eşliğinde (appropriate adult) gerçekleştirilmektedir. Uygun yetişkinler çocuğun ebeveyninden biri olabildiği gibi çoğunlukla Yerel Otorite'ye bağlı çalışan sosyal hizmet uzmanlarından atanmaktadır. Son uyarı, çocuğun yeniden suç işlemesini önlemek amacıyla nasıl bir müdahale programına ihtiyaç duyduğuna ilişkin değerlendirme yapmak üzere gençlik suçluluğu değerlendirme ekibine (youth offending teams) havaleyi başlatmaktadır.

5. Anababalık Etme Kararı (Parenting Orders): Ebeveynlerin çocuk yetiştirme ile ilgili ihtiyaç duydukları alanda danışmanlık hizmeti almaları sağlanır. Bu danışmanlık programı bir haftadan üç aya kadar sürer.
6. Onarım Kararı (Reparation Orders): Çocuğun suç davranışını onarması için kurban ile karşı karşıya gelmeleri sağlanmaktadır. Onarım ile ilgili bilgiler polisin son uyarı yetkisi açıklanırken daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.
7. Evden Ayrılmama Yasağı (Local Child Curfew): 10 yaş altındaki çocuklar için polis bu yaptırımı düzenler.
8. Uygulama Planı Kararları (Action Plan Orders): 10-17 yaş arasındaki çocuklar için yeni bir toplum cezasıdır. Ceza üç ay sürer. Rehabilitasyon ve onarımın öğeleri birleştirilerek kullanılır.
9. Tutukluluk ve Eğitim Kararı (Detention and Training Order): Bu karar, şiddet suçu işleyen 10-11 yaş arası, sürekli suç işleyen 12-14 yaş arası çocuklar ve 15-17 yaş arası şiddet suçu işleyen gençler için alınır. Bu yaptırımın süresinin yarısı nezaret altında diğer yarısı toplum denetimi (süpervizyonu) altında geçirilir.

Suçta yönelen çocuk-polis ilişkisinde sürece bakıldığında, resmi eylem yapılmadan önce polis çocuk/genç ile görüşmelidir. Bu görüşme süresince ebeveynlerden birisi mutlaka çocuğun yanında bulunmalıdır. Eğer bu mümkün değil ise polis uygun bir yetişkin (appropriate adult) ayarlamalıdır. Bu uygun kişi de genellikle yerel otoriteye bağlı sosyal hizmetler bölümünde çalış-

şan sosyal hizmet uzmanı olmaktadır. Uygun yetişkin hizmetini gençlik suçluluğunu değerlendirme ekibi düzenlemektedir. Polis ve Cezaî Deliller Yasası (1984), polisin çocukla yapacağı görüşmenin tüm yönlerini açıklamıştır. Süreç tamamlanır tamamlanmaz, polis resmi işlemin ne olacağına karar vermektedir. Olasılıklar şunlardır (The Crime and Disorder Act, 1998):

1. Çocuğun suçsuz olduğuna ya da suçlamanın gerçekliği olmadığına karar verebilir.
2. Eğer suç çocuk tarafından kabul edilirse yada kanıt varsa bile yine de müdahale etmemeye karar verebilir. Burada suçun ağırlığı önemlidir.
3. Çocuğu kınamaya ya da son uyarı vermeye karar verebilir. Polisin son uyarı vermesi, çocuğun gençlik suçluluğu değerlendirme ekibine havale edilmesini gerekli kılar. Bu ekip, çocuğun yeniden suç işlemesini önlemek amacı ile çocuk için en uygun müdahaleyi belirlemek üzere değerlendirme yapar.
4. Suç inkar edilirse delil aranır ya da dava düşer.
5. İlk kez işlenen suçta kınama, uyarı ya da ceza verilmesi suçun ciddiyetine bağlıdır. Bir kınama sonrası herhangi bir suç işlenir ise uyarıya ya da cezaya neden olur. Sonra yeniden suç işlenirse son uyarı verilir. İkinci uyarı yalnızca son suç ciddi değilse ve ilk uyarının üzerinden iki yıl geçmiş ise verilir. Kınama ve uyarılar eğer çocuk 17 yaşın altında ise polis merkezinde uygun bir yetişkin eşliğinde verilir. Eğer çocuğun gelecekte yeniden başı belaya girerse, uyarı ya da kayıtlı cezası

mahkemeye bildirilir. Mahkeme çocuk hakkında karar verir.

6. Suç çok ciddi ise çocuk aynı gün ya da izleyen günün sabahında, en kısa sürede mahkemeye çıkarılıncaya kadar polis merkezinde tutulur. Bekleme süresi bir geceyi aşarsa çocuk yerel otoritenin sosyal hizmetler bölümüne bağlı örneğin çocuk yuvası ya da bir güvenlik ünitesinde kalır.

Suç ve Düzensizlik Yasası (1998)'nin 65 ve 66. bölümleri polisin kınama ve son uyarı (reprimand and final warning) şemasını önceki sistemde varolan uyarı (cautioning) sisteminin yerine koymuştur. Bu yasa ile bir son uyarı verildikten sonra her bir çocuk için ön değerlendirme yapılır ve en uygun rehabilitasyon programının ne olduğuna karar verilir. Bunun için gençlik suçluluğu değerlendirme ekibi görevlendirilmiştir. Bu ekip, yerel otoritenin sosyal hizmetler ve eğitim, yerel polis, gözetim ve sağlık hizmetleri birimlerinin ortaklık anlayışı ile kurulur. Son uyarı çocuk için ilk yapılandırılmış müdahale programıdır. Bu nedenle çocukların yeniden suç işlemesini önlemek açısından stratejik öneme sahiptir (Final Warning, 2000).

Son uyarı şemasının aşağıda belirtilen amaçlara katkı vermesi beklenmektedir:

1. Tekrarlanan uyarıya bir son vermek ve çocuğun suç davranışına karşı anlamlı bir yanıt vermek.
2. Yeniden suç işlemeyi önlemeye yardımcı olmak için uygun ve etkin eylemi sağlamak.
3. Son uyarıdan sonra yeniden suç işleyen çocuğun/gencin mahkeme sisteminde hızlı ve etkin bir biçimde ele alınmasını sağlamak.

Bir çocuğa son uyarı verilebilmesi için oluşması gereken bazı kriterler vardır. Bu kriterler şunlardır:

1. Çocuğun suçu işlediğine ilişkin kanıt olması gerekir.
2. Çocuğun suçu kabul etmesi gerekir.
3. Çocuğun kayıtlı bir suçu olmamalıdır.
4. Çocuğun işlediği suç kamu davasını gerektirmemelidir.

Suça yönelen bir çocukla ilgili olarak polis formal ve informal eylem arasında bir karar vermek zorundadır. Polis, çocuğu bir gün içinde gençlik suçluluğu ekibine havale etmelidir. Ulusal standartlara göre bu ekip beş gün içinde çocukla ilişki kurmalı ve on işgünü içinde değerlendirmesini yapıp polise bilgi vermelidir (The Crime And Disorder Act, 1998. *Youth Justice Provisions*).

Resmi işleme karar verirse gençlik suçluluğu değerlendirme ekibi çocukla ilgili ön değerlendirme yapar. Ön değerlendirme, çocuğun ailesi, akrabaları ve olayın kurbanı ile görüşmeler yapmayı içerir. Bu süre yasa tarafından on gün olarak belirlenmiştir. Çocuk bu süre içinde kefaletle serbest kalabilmektedir. Ön değerlendirmede ekip içerisinde yer alan tüm kurum temsilcileri çocukla görüşmeler yapar. Polis, çocuğun işlediği suçun ciddiyetini belirlemeye yardımcı eden ağırlık faktörlerini kayıt eder ve gençlik suçluluğu değerlendirme ekibi içinde bunu paylaşır. Ön değerlendirmede çocuk için en uygun rehabilitasyon programının ne olacağı ve onarıcı konferansın uygun olup olmadığı yer alır. Onarıcı (reparation) çalışma için şu araçlar kullanılabilir:

1. Çocuk kurbandan mektup yazarak özür diler.
2. Doğrudan çocuk ile kurban yüz yüze görüşür. Kurban yaşadıklarını anlatır.
3. Çocuk ve kurbanın aileleri ve çocuklar bir araya getirilir. Kurbanın gördüğü zarar ve bu zararı gidermek için çocuk ve ailesinin neler yapabileceği tartışılır.

Gençlik suçluluğu değerlendirme ekibinin yaptığı değerlendirmeyi bir müdahale izler. Müdahale, çocuğu uygun bir rehabilitasyon programı ile ilişkilendirmek anlamına gelir. Rehabilitasyon programı; danışmanlık, eğitim ve beceri geliştirmek, tıbbi müdahale, ebeveyn olma becerisi gibi alternatifleri içermektedir. Rehabilitasyon programında suçun sonuçlarını, kurbanın yaşadıklarını göstermek ve bilişsel beceri çalışması yer almaktadır. Bu rehabilitasyon programları gençlik suçluluğu değerlendirme ekibi ya da gönüllü organizasyon tarafından düzenlenmektedir.

İngiltere'de çocuk adalet sisteminin amacı çocuk/gencin suça yönelmesini önlemektir. Tarihsel süreçte bakıldığında sürekli ve şiddet suçu işleyen çocuklar için cezalandırıcı yaklaşımın özellikle 1990'lı yıllardan itibaren çocuk adalet sistemini belirlediği görülmektedir. Suça yönelen çocuk polis ilişkisinde de uyarı yaklaşımından son uyarı yaklaşımına geçilmesi bunun göstergesi olarak değerlendirilebilir. Buna rağmen polisin, suça yönelen çocuğa ilişkin, hizmet anlayışına uygun olarak bir ekip içerisinde yer aldığını görmekteyiz. Çocuğun polisle ilişkilerini yirmi birinci yüzyıla girerken düzenlemeye çalışan Türkiye açısından İngiltere iyi bir örnek olarak önümüzde durmaktadır.

Türkiye'de Çocuk Adalet Sistemi ve Çocuk- Polis İlişkisi

Türkiye, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni 29-30 Eylül 1990 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Merkezi'nde düzenlenen Dünya Çocukları Zirvesi'nde imzalamış ve 1995 yılından bu yana da iç hukuku belirleyen bir belge olmuştur. Ülkemizde ÇHS'nin uygulamaya geçirilmesi, yeni ilke ve standartlara göre çocukların haklara kavuşturulması için değişmeye gereksinim vardır. Bu değişim; düşünce ya da zihniyet değişikliği, yapısal değişiklik ve uygulama değişikliği boyutlarını içermektedir (Cılgı, 1999:507). Bu değişimin yaşandığı alanlardan biri de suça yönelen çocukla ilgili düzenlemeler ve çocuk-polis ilişkisi ile ilgilidir.

Cumhuriyetin kurulduğu yıllara bakıldığında modern, yüzünü batıya çevirmiş yeni bir toplum inşa etmeye çalışılırken çocukla ilgili en önemli gelişmelerden biri Medeni Kanun ve Ceza Kanununun çıkarılmasıdır. Medeni Kanunun tüm çocukların doğumdan itibaren korunması gerektiği anlayışını içinde barındırdığı söylenebilir. Ceza Kanunu ise suç işleyen çocuğu yetişkinlerden ayırmayarak, onları korunması ya da suç işleme nedenlerinin değerlendirip, tedavileri gereken çocuklar olarak ele almamıştır. Cezalandırıcı yaklaşımı benimseyerek, işledikleri suçtan hareket eden bir anlayış getirmiştir. Bu anlayış, kimsesiz, sorunsuz çocuğu "korunmaya muhtaç çocuk" tanımı ile sosyal refah sistemi içinde, "suçlu çocuğu" ise çocuk adalet sistemi içinde ele almıştır (Uluğtekin, 1994: 49).

Türkiye'de ilk çocuk bürosu daha önce de ifade edildiği gibi 1962'de İstanbul Emniyet Müdürlüğü içerisinde kurulmuştur. Bu tarihten itibaren Emniyet

Müdürlüğünün yayınladığı genelgeyle bütün karakollara ve Asayiş Şubesi'ne gelen 18 yaşından küçük çocuklar bu büroya teslim ediliyordu. Evden kaçan çocuklara yönelik aynı hizmetleri vermek amacı ile 1967 yılında Ankara Emniyet Müdürlüğü bünyesinde de "Çocuk Bürosu" kurulmuştur. Fakat her iki büro da karakollar tarafından bulunan evden kaçmış çocukları evlerine teslim etme ötesine geçememişlerdir (Saran, 1968). 1980 yılına kadar Çocuk Bürosu olarak çalışma yapan büro bu tarihten itibaren "Çocuk Şubesi" haline dönüşürülmüştür. 1995 yılında ise "İl Emniyet Müdürlükleri Küçükleri Koruma Şube Müdürlüğü Kuruluş ve Çalışma Yönetmeliği" yürürlüğe girmiştir. Küçükleri Koruma Şube Müdürlükleri 24 ilde kurulmuştur (Güller, 2002). Bu kuruluşlar, uygulamada yalnızca terk, buluntu ve evden kaçan çocuklarla ilgilenirken, suç isnat edilen çocuklarla ilgilenmemiştir. Bu kuruluş Emniyet Örgütü içerisinde polisler açısından statüsü düşük bir yer olarak algılanmaktadır. Burada çalışan polisler, çalışmak istemeyen, polisliğe uygun olmayan kişiler olarak algılanmaktadır. Yeni yürürlüğe giren "Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği" (2001) ile suç işlendiğinden şüphelenilen çocuklar da bu kuruluş içinde ele alınmak istenmektedir.

Küçükleri koruma şube müdürlüklerinin kurulduğu ilk yönetmelik (1995) ile 2001 yılındaki çocuk şube müdürlüklerinin kurulduğu yönetmelik karşılaştırılırsa şunlar söylenilebilir: Bu iki yönetmelik arasındaki en önemli farklardan biri yeni yönetmelikte çocuklarla ilgilenecek "çocuk polisi" tanımlamasıdır. Diğer önemli fark ise ilkinin İl Emniyet Müdürlüğü'ne

bağlı olarak kurulması, ikincisinin ise Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak kurulmasıdır. Bugün yürürlükte olan yönetmelikle Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Daire Başkanlığı'na bağlı bir Çocuk Şube Müdürlüğü ve ona bağlı bir Çocuk Büro Amirliği kurulmuştur. İlk yönetmelikle Küçükleri Koruma Şube Müdürlükleri Özel Statülü ve A tipi illerde kurulmuş, yürürlükteki yönetmelikle tüm illerde çocuk şube müdürlükleri kurulmuştur. Örgütlenmedeki değişiklik ile suç isnat edilen çocuklar için bu sistem içerisinde karakolları dışarıda tutmak mümkün olmamaktadır. Bir başka deyişle çocuklarla çocuk polisi olarak uzmanlaşmış polis değil, karakol polisi ilgilenmektedir. Bu açıdan karakol polislerinin çocuklar açısından önemi devam etmektedir.

Bir başka değişiklik ise 1998 yılında "Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği"nde gerçekleştirilmiştir. Bu yönetmelikte yapılan değişikliklerle çocuklarla ilgili işlemler 18 yaşına kadar tüm suç isnat edilen çocuklar için ayrılaştırılmıştır.

Bu tarihe kadar suç işleyen çocuklar için önleyici hizmetler geliştirilememiş, ancak çocuğun yetişkinlerden ayrı mahkemelerde yargılanması amacıyla İstanbul'da üç, İzmir'de üç, Ankara'da iki, Trabzon'da bir, Diyarbakır'da bir ve Kocaeli'nde bir olmak üzere 11 çocuk mahkemesi kurulmuştur. 1997 yılında İstanbul Bakırköy'de, 1998 yılında ise Ankara Elmadağ'da çocuklara ait birer tutukevi faaliyete geçirilmiştir. Tutuklanan çocukların önemli bir bölümü ise halen yetişkinlere ait ceza ve tutukevlerinin çocuk bölümlerinde barındırılmaktadır. Hüküm giymiş çocuklar için Ankara, İzmir ve Elazığ'da çocuk islahi bulunmaktadır. Suç işleyen çocuk-

larla ilgili toplumun verdiği yanıt diğer çocuklar için olduğu gibi toplum içinde bakım yerine kurum bakımı olmuştur. Bu süreçte çocukların suç işlemesini çocuk refahı konusu içinde ele alan bir anlayış görülememiş ve İngiltere'deki gibi herhangi bir yönlendirme (diversiyon) programı geliştirilememiştir.

Türkiye'de suç işleyen çocuğun ilk karşılaştığı görevli kentte polis, kırsalda ise jandarmadır. Ülkemizde polis, gerek sokaklarda devriye görevini yerine getirirken gerekse ihbar şeklinde kendisine intikal ettirilmesi yolu ile suç işleyen çocuklarla yüz yüze gelmektedir.

Çocuğun karşılaştığı polis karakollarda ve çocuk şubesinde çalışan polistir. Polisin güvenliği sağlamakla görevlendirildiği yerde, mıntikasının büyüklüğüne, idari, iktisadi, sosyal durumuna, nüfusunun az veya çokluğuna, halkının ruhi hal ve eğilimlerine göre bir veya birden çok karakollar bulunmaktadır (Karakol Disiplin Talimatı, 1988:38-41).

Türkiye'de karakolda çalışan polisin çocuklarla yaptığı işlemler; bilgi toplama, kimlik sorma-saptama, arama ve el koyma, yakalama-tutuklama başlıkları altında incelenebilir (Taşdöven, 2000:58):

1. Bilgi Toplama: Adli soruşturma içinde polis, maddi gerçeğin bulunması amacı ile acil hallerde kendiliğinden bilgi toplayabilir. Polisin suç şüphesi altındaki çocuklar hakkında bilgi toplaması Çocuk Koruma Kanununa uygun olmalıdır. Bu demektir ki 12 yaş altındaki çocuklarla ilgili kovuşturma yapılmayacaktır. Eğer çocuk 12-15 yaş arasında ise, ceza ehliyetine sahip olduğu tespit edilirse sanık statüsüne girebilir.
2. Kimlik Sorma ve Saptama: Kimlik sorma-saptama işleminde polis suç işlediğinden şüphelendiği çocuğun kimliğini tespit etmek zorundadır. Çocuklar hakkında bu konuda özel hükümler yoktur, ancak polis çocuğun kimliğini tespit ederken onu örselememelidir. Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanununun 17. maddesi kimliğini ispat edemeyenlerin yakalanmasını düzenlemektedir. Uygulamada da en çok bu neden dayanılarak yakalama işlemi yapılmaktadır.
3. Arama ve El Koyma: Arama ancak yargıcın kararından sonra yapılmaktadır. Polis kendiliğinden çocuklar hakkında arama işlemi yapamaz. El koyma işlemi, genellikle arama kararının uygulanmasının doğal sonucu olarak yapılmaktadır.
4. Yakalama ve Tutuklama: Yakalama, suç işlediği şüphesi altında bulunan ya da kimliğini ispat edemeyen kişiler hakkında uygulanır. Çocuğun tutuklanabilmesi, çocuk mahkemesi ve genel mahkemelerde yürütülen yargılamalarda dört tür suç bakımından mümkündür. Bu suçlar: adam öldürme, yağma, ırza geçme, ağır cezayı gerektiren müessir fiildir. Gözaltına alma, yakalamanın doğal sonucudur. Yakalama anından salıverilme ya da yetkili makam/yargıç önüne çıkarılma anına dek sürer. Bir gözaltı sürecinin tecride dönüşmesi için en az üç güvence sağlanmalıdır: Müdafinin hukuki yardımından yararlanma, yakınlarına haber verme, doktor kontrolünden yararlanmaktır. Çocuk Koruma Kanunu ile polisin çocuğu yakaladıktan sonraki süreçte ailesine haber vermesinin yanı sıra, çocuğun bu süreçten zarar görmemesi için uygun bir ye-

tişkin olarak bir sosyal çalışmacının yanında olmasını sağlaması önemli bir gelişme olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra çocukların müdafinin hukuki yardımından yararlanması zorunludur. Yakalama amacı ne olursa olsun çocuk en kısa sürede salıverilmelidir. Türk Ceza Kanunu 31. maddesi gereği, Cumhuriyet savcılarının salıverilen çocuğu tutanak düzenleyerek veliye teslim etmesi gerekir.

Ülkemizde polis suça el koyma ve karakola götürme işlemlerini yerine getirip suç ve suçlular hakkında bilgi toplama görevini yerine getirir. Bu sırada çocuğa kelepçe takılmamalıdır. Karakolda polisin genel bilgi toplama adı verilen suç kayıtlarında tekrar suç işleyip işlemediği incelenir. Suç isnadı bulunan 12 yaşından küçük çocuklar kimlikleri saptandıktan sonra suç hakkında bilgiler toplamakta ve çocuk ailesine teslim edilmektedir. Bu yaş grubundaki çocuklar hakkında suç duyurusu ve şikayet varsa evraklar savcılığa gönderilmektedir. Savcılık gerek görürse çocuk hakkında korunma kararı alabilmektedir.

Polis gözüne alınan çocuğu nezarete atıp atmayacağını birkaç etken açısından değerlendirmektedir. Suça yönelen çocuğun kaçınıcı defa karakola geldiği, saldırgan davranması, yaşı, suçun türü polisin davranışını etkilemektedir. Karakollarda çocuklar için ayrı nezarethane bulunmamaktadır. 12-15 yaş arasındaki çocukların ifadeleri savcı tarafından kimi kez savcının isteği ile polis tarafından alınmaktadır. 15-18 yaş grubundaki sanıkların ifadesi ise mevzuata aykırı bir biçimde polis tarafından alınmaktadır (Taşdöven 2000:58)

Ülkemizde polisle karşılaşan çocukların özelliklerini belirleyen çalışmalara bakıldığında 1995 yılında Devlet Planlama Teşkilatının Koordinatörlüğü'nde, Devlet İstatistik Enstitüsü, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Adalet Bakanlığı uzmanlarının oluşturduğu bir komisyonun polis ve Jandarma karakollarında kullanılmak üzere "Güvenlik Birimine Gelen Çocuk ve Gençlerle İlgili İstatistik Formu" hazırlanmıştır. Bu form Ankara, Çanakkale, Diyarbakır, İstanbul, Muğla ve Trabzon illerinin örneğe çıkan ilçelerinin polis ve jandarmaya ait güvenlik birimlerinde bir pilot çalışma uygulanmıştır. Bu pilot çalışma sonucunda forma son şekli verilmiş ve DİE tarafından seçilen 27 örnek ilin (Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Gaziantep, Isparta, İçel, İstanbul, İzmir, Kars, Kayseri, Trabzon, Şanlıurfa, Zonguldak) merkez ilçe dahil tüm ilçeleri Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığına bağlı güvenlik birimlerinde 1 Ocak 1997-31 Aralık 1997 tarihleri arasında uygulanmaya karar verilmiştir. Bu form güvenlik birimine bir ya da birden fazla gelen veya getirilen, 20 yaşını bitirmemiş, güvenlik birimi kayıtlarına geçmiş veya geçmemiş, dosyaları Cumhuriyet Başsavcılıklarına intikal ettirilmiş veya ettirilmemiş her çocuk için doldurulmuştur (Kayacık, 1997:145-146).

Bu formun 2000 yılından başlayarak 2005 yılına kadar geliş nedenine göre güvenlik birimine gelen veya getirilen çocukların sayıları aşağıdaki Tablo 1'de verilmiştir. Polise gelen veya getirilen çocukların önemli bir çoğunluğunun suça sürüklenen çocuk olduğu görülmektedir.

Türkiye'de suç işleyen çocuklar ve polis ilişkisi üzerine çalışmalar yok denecek

kadar azdır. Bu çalışmalardan birisi Kıcalıoğlu tarafından yapılmıştır. Kıcalıoğlu (1988), "Suçlu Çocukların Toplum Kazandırılması" adlı çalışmasında Ankara Çocuk İslahevi'nde 74 çocukla görüşmeler yapmıştır. Bu çalışmanın bir bölümü de çocukların polis ve jandarma ile ne yaşadıklarını göstermiştir. Bu çocukların 41 (%55.7)'i 3 ile 7 gün karakolda kaldıklarını belirtmişlerdir. Yakalandıktan sonra çocukların yaklaşık 1/3'ü karakolda 2 günden az süre dururken 2/3'ten fazlası ise 2 günden daha çok sürede karakolda tutulmuştur. Karakolda çocuklara nasıl davranıldığına bakıldığında polisle karşılaşan 43 çocuğun 24'ü (%55.8) baskı ve dayakla karşılaştıkları, 11'i (%25.6) azarlanıp kendilerine bağırıldığını, 3'ü (%7) suçu kabul ederse onu kurtaracaklarını bildirmişlerdir. Tekme, tokat, sopa ve benzeri aletle fiziksel olarak etkili eylem uygulananların tüm sanıklar içindeki oranı yaklaşık 2/3 kadardır. 20 çocuk

(%46.5) sopa vb. aletle dövüldüklerini, 9 çocuk (%20.9) tekme, tokat dayak yediklerini 4 çocuk ise aşağılanıp yüzlerine tükürüldüğünü bildirmişlerdir. Temel gereksinimlerinin kısmen karşılandığını bildiren 17 çocuk, temel gereksinimlerinin hiç karşılanmadığını belirten ise 18 çocuktur. Polis karakolunda, bir polis memurunun ifadeyi aldığı ve tutanağa yazdığı karakol amiri komiser veya yardımcısının da ifade sırasında hazırlanmış gibi tutanağı imzaladığı görülmektedir. Söylenenlerin olduğu gibi ifadeye geçirildiğini bildiren çocuk sayısı 29 (%39.2), söylediklerine ekleme yapılan çocuk sayısı ise 14 (18.9)'tür. 23 (%31.1) çocuk ise kolluk görevlilerinin anlatımlarını olduğu gibi değil de olaya uygun hale getirilerek yazıldığını bildirmişlerdir. Çocukların, Cumhuriyet Savcılığı'nda alınan ifadelerinde 38'inin (%51.4) anlattıklarının olduğu gibi, 13'ünün (%17.6) anlattıklarına ekleme yapılarak, 16'sının (%21.6) karakolda

Tablo 1: Geliş Nedeni ve Cinsiyete Göre Polise Gelen veya Getirilen Çocuklar

Geliş Nedeni	2004		2005		2006	
	E	K	E	K	E	K
Suç İsnadı	38673	3924	37666	3541	39491	3941
Durumu Şüpheli	497	92	450	85	601	50
Terk	65	29	95	30	71	61
Evden Kaçma	1 531	902	1751	857	1561	834
Buluntu	891	411	1234	566	1261	577
Kayıp	372	373	665	601	805	673
Mağdur	7 017	4 205	7674	4733	11391	6832
Diğer	1 401	344	1106	299	1538	257

(DİE, Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri 27 İl, 2006:1)

alınan ifadeleri ile yetinilerek ve 4'ünün (%5.6) ise hiçbir şey sorulmadan kolluk ifadesine göre savunmalarının alındığı görülmüştür.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV)'nin Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Projesi kapsamında Ankara, İstanbul, İzmir, Adana ve Diyarbakır'da tedavi ve rehabilitasyon merkezleri çalışmaları 1990 yılından bu yana sürmektedir. Bu merkezlerden işkence nedeniyle fiziksel ve ruhsal sorunlar yaşayan kişiler hizmet almaktadır. Tedavi ve rehabilitasyon merkezlerine 1990 yılından bu yana başvuran çocukların sayıları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Tabloya bakıldığında 2000-2002 yılları arasındaki toplam başvuruların %5'inin çocuk başvurusu olduğu görülmektedir. Son yıllarda ise çocuk başvurularında azalma olsa da işkencenin halen sürdüğü raporlarda yer almaktadır.

Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi'nin (1999) Çocuk ve Demokrasi: Küçüklere Özgü Yargılama Hukuku konulu Sempozyumu'nda tutukevlerinde bulunan çocuklara yakalandıktan sonra karşılaştığın kişilerin sana karşı davranışlarını nasıl değerlendiriyorsun sorusuna verdikleri yanıtları tartışmak yerinde olacaktır. Çocuklar özellikle polis aşamasında işkence yapıldığını belirtmişlerdir. Çocukların cümlerinin

den çarpıcı olan birkaçı şunlardır: "İşkence yaptılar", "Emniyet ve cezaevinin ilk günü hariç iyiydiler", "Hayvanmışım gibi davrandılar", "Karakolu yıkattılar", "Ben tutuklandıktan sonra polis ve gardiyandan başka kimse ile karşılaşmadım, bunların hiç biri birbirini tutmuyor, bazısı çok iyi, bazısı çok kötü".

Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun 2000 yılı içinde İstanbul Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukevi'nde yaptıkları incelemede 11-18 yaş arasındaki çocukların soruşturma ve kovuşturma sırasında işkenceye maruz kaldıkları belirlenmiştir. Bunun üzerine komisyon üyeleri İstanbul'da 32 karakoldan 5 tanesini rasgele seçim yöntemi ile seçmiş ve bu karakollarda incelemelerde bulunmuştur. Bu incelemeler sırasında bazı karakollarda, kötü muamele ve işkence yapmaya uygun suç aletleri bulunmuştur. Görülen ve bulunan kötü muamele aletleri karakollardan tutanakla teslim alınmıştır.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Devlet İstatistik Enstitüsü ve UNICEF'in (2000) işbirliğinde sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara yönelik katılımlı eylem araştırması, Ocak-Şubat 1999 tarihlerinde İstanbul, İzmir, Adana, Mersin, Diyarbakır ve Şanlıurfa kent merkezlerinde SHÇEK İl Mü-

Tablo 2: TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri 1994-2007 Yılları Arasındaki Çocuk Başvuru Bilgileri

Yıl	1994-96	1997-99	2000-02	2006	2007
Çocuk Sayısı	27	116	171	24	33
Toplam Başvuru	773	1229	3214	337	452

(TİHV Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Yıllık Raporları)

dürlüklerine bağlı Çocuk ve Gençlik Merkezleri tarafından yürütülmüştür. Bu çalışmada toplam 383 çocukla görüşmeler yapılmıştır. Bu çocukların 262'si çalışan çocuk, 121'i ise sokakta yaşayan çocuktur. Sokakta yaşayan çocukların %55'i polisin olumsuz tutum ve davranışlarını şu cümlelerle anlatmışlardır. "Çocuğu döver, zorla temizlik yaptırır, yemek vermez, aç bırakır, elektriğe alır", "Çocuğu nezarethaneye atar, fotoğraf çeker, mahkemeye çıkarır, rüşvet alır". Çocukların %28'i polisin olum tutum ve davranış gösterdiğini belirtmiştir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin 27. oturumunda 8 Haziran 2001 yılında Türkiye hakkındaki sonuç gözlemleri raporunda çocuklara özellikle yargılama öncesi gözaltına alınma sırasında yapılan işkence ve kötü muameleyle ilişkin bildirilmiş bir çok olayda gerçekleşen, çocuğun işkenceye veya diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulmaması hakkının ihlal edilmesi nedeniyle derin bir endişe duyulduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra, bir çok olayda polis ya da jandarma gözetimi altındayken çocukların başkalarıyla görüştürülmeden tutulduğu, işkence ve kötü muameleden korunmayı sağlayacak şekilde avukat buldurmaya izin verilmediği ve yasada öngörüldüğü halde, sorgunun savcı önünde yapılmadığı belirtilmiştir. Ayrıca Komite, çocuklara yönelik işkence iddialarının her zaman gereği gibi soruşturulmadığını, suçluların cezalandırılmadığını, böylece cezalandırılmanın bulunmadığı bir ortamın yaratıldığını gözlemiştir (2001: 86).

Gökçe (2002), yeni yürürlüğe giren Çocuk Şube Müdürlüğü Yönetmeliği'nin

uygulanmasında karşılaşılan sorunları saptamak için Ankara, Adana ve Gaziantep illerindeki çocuk şube müdürlüklerinde görevli 112 personelin değerlendirmesini yapmıştır. Araştırmada ulaşılan sonuçlara göre; çalışanların yarısından fazlası bu alanda çalışan personelin hizmet içi eğitimden geçirildiğini, ilgili diğer kuruluşlarla işbirliğine gidildiğini ve çıkarılan yönetmeliğin kamuoyuna ve ilgili diğer kuruluşlara tanıtıldığını belirtmişlerdir. Buna karşılık çalışanların büyük bir çoğunluğu, çocuk şube müdürlüklerinde yeterli sayıda personel bulunmadığını, gerekli teknik, araç ve gereç ve ekipmanların olmadığını ve ailelerin, okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin bilgilendirilmesine yönelik etkinlikler ve toplantılar yapılmadığını ifade etmişlerdir. Bu birimlerde çalışan personelin hizmet-içi eğitime ihtiyaç duyduğu, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği güçlüklerinin yaşandığı ve yönetmelikle uygulamalar arasında tutarsızlıklar olduğu görülmüştür.

Cankurtaran-Öntaş (2004)'ün "Çocuk Hakları ve Sosyal Hizmetin Güçlendirme Yaklaşımı Bağlamında Suça Yönelen Çocuk-Polis İlişkisi" konulu araştırması Ankara'da hem tutukevinde bulunan çocuklar hem de karakol ve çocuk şubesinde çalışan polislerle yapılmıştır. Araştırma sonucu çocuk adalet sisteminin sosyal adaleti çocuğun yararına yeniden sağlayan bir yaklaşım yerine çocuğu ezen ve nesneleştiren bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda polis de dünyadaki değişime ayak uydurmak üzere çocuk polisliğini yaratmaya çalışmakta ancak polislerin kendilerinin "çocuk polisi nam olsun diye açıldı" biçimindeki ifade ettikleri gibi sadece göstermelik kalmaktadır.

Görüldüğü gibi gözden geçirilen bu çalışmaların sonuçlarına bakıldığında polisin çocuğa yaklaşımı çocuk haklarına uygun toplumla yeniden bütünleşmelerini sağlayacak biçimde değil çocuğu güçsüzleştiren ve ezen bir anlayışının egemen olduğu değerlendirilmesi yapılabilir.

Sonuç ve Değerlendirme

Çocuk adalet sisteminin İngiltere'de 1800'lü yılların sonunda çocuk mahkemelerini kurarak ceza adalet sisteminin ayırmaya başladıkları ve polisten başlayarak tüm sürecin çocuğun üstün yararını hedefleyecek biçimde oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Türkiye için ise çocuklar için çocuk mahkemeleri ancak 1979 yılında yasalaşmış bugün bile alt yapısı olmayan kurumlar olarak devam etmektedir. Aynı bir çocuk adalet sisteminin kurulmasının köşe taşlarından biri olan çocuk polisi ise yine altyapısı iyi oluşturulmadan kurulmuştur. Bu gelişmeler bile çok gecikmiş bir anlayışın ve kurumsallaşmanın başlangıcı olarak düşünülebilir.

Çocuk suçluluğunu önlemede önemli rol oynayabilecek polisin çocuk hakları konusunda bilgilendirilmesi ve bunun da ötesinde bir bilinç geliştirmesi oldukça önemlidir. Bu nedenle Türkiye'de geliştirilmesi gereken polisin hizmet işlevi çocuk adalet sisteminin alt yapısını oluşturacaktır.

Çocuğun mahkeme sürecini başlatmadan yapılabilecek müdahaleler çocuğun suç davranışının kronikleşmesini önleyecektir. Bu nedenle polis aşamasında İngiltere'deki gibi bir uyarı sisteminin geliştirilmesi çocuk suçluluğunu önlemede önemli bir gelişme yaratacaktır. Ancak bu sistemin geliştirilme-

si için çocuk polislerinin uzmanlaşması ve çocuk hakları bilincinin olması yurtdışında da ifade edildiği gibi en önemli özelliği olarak gündeme gelmektedir.

KAYNAKÇA

A Brief Outline of The Youth Justice System in England and Wales Incorporating The Crime and Disorder Act 1998. (September 1999. <http://www.nacro.org.uk/templates/publications/briefing>)

B.M. Çocuk Hakları Komitesi 27. Oturum. Çocuk Hakları Komitesi Sonuç Gözlemleri: Türkiye, 8 Haziran 2001:80-93.

Cankurtaran-Öntaş, Ö. (2004) Çocuk Hakları ve Sosyal Hizmetin Güçlendirme Yaklaşımını Açısından Suça Yönelen Çocuk-Polis İlişkisi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve İlgili Mevzuat (2001) 2559 Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu. Seçkin Yayınevi.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu ve İlgili Mevzuat (2001). Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği, Seçkin Yayınevi,

Cılga, İ. (1999) "Türkiye'de Çocuk Hakları Çalışmaları". B. ONUR (Ed.), *Cumhuriyet ve Çocuk 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, No:2, 506-517.

Davies, M.; H.Croall ve J. Tyrer (1998) *Criminal Justice: An Introduction to the Criminal Justice System in England and Wales*. Longman, London.

Emniyet Genel Müdürlüğü (2001) Çocuk Şube Müdürlüğü Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği"

Evans, J. (2003) "Young People and Violence: Youth Justice in England and Wales." *Learning From Violence – The Youth Dimension*, Strasbourg, Council of Europe Publishing, 65-88.

"Final Warning." <http://www.nacro.org.uk/templates/publications/briefing>. June 2000

Fisher, C.J. ve R.I. Mawley (1982) "Juvenile Delinquency and Police Discretion in an Inner-city Area". *British Journal of Criminology*, 22 (1).

Gökçe, E. (2002) "Çocuk Polisi Yönetmeliğinin Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunlar" E. Akyüz, S. Uluğtekin, Y. Baykara Acar, Ö. Cankurtaran Öntaş (Ed.) *II. Ulusal Çocuk ve Suç Sempozyumu Yargı Öncesi ve Yargılama Süreci* 10-13 Nisan, Ankara.

Güller, M. "12.1.2002 Tarihli Çocuk Şubesi Hakkında Görüşme".

Haines, K. ve M. Drakeford (1998) *Young People and Youth Justice*, Macmillan Pres Ltd., London.

İl, S. (2001) "Çocuk Suçluluğunda Polisin Uyarı Yaklaşımı: İngiltere'deki Uygulamalar.", Kasım Karataş (Ed.), *Toplumsal Gelişme ve Değişme Sürecinde Sosyal Hizmet Sosyal Hizmet Sempozyumu'96*, Ankara, 65-72.

Junger-Tas, J. (1989) "An English Measure: Intermidite Treatment." *Social Reactions to Juvenile Delinquency Among Young People Coming From Migrant Families*, Council of Europe European Committee on Crime Problems, Strasbourg.

Kayacık, A. (1997) "Suç İsnadı ile Güvenlik Birimlerine Gelen Çocuk ve Gençlerle İlgili İstatistik Formu Uygulaması." *Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Hizmetleri Yönetici Semineri*, Ankara:T.C. Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Daire Başkanlığı, Yayın No: 3, 61-82.

Kıcaloğlu, M. (1988) "Suçlu Çocukların Toplum Kazandırılması: Ankara İslahevi Örneği." (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Kamu Yönetimi Uzmanlığı Programı, Ankara.

Landau, S. (1981) "Juveniles and the Police," *British Journal of Criminology*, 21, 143-

72.

Laylock, G. ve R. Tarling (1985) "Police Force Cautioning: Policy and Practice." *The Howard Journal*, 24, 2.

Morris, A. ve H. Giller (1987) *Understanding Juvenile Justice*, London, Croom Hlm Press.

NACRO (1987) *Diverting Juveniles From Custody*. London.

Özcan, Y. Z. (1997) "Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Şubesinin Statü ve İmajının Değiştirilmesi", *Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Hizmetleri Yönetici Semineri*, Ankara:T.C. Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Daire Başkanlığı, Yayın No: 3, 1,61-82.

Öztürk, F. (1997) "Suç İsnadı ile Güvenlik Birimlerine Gelen Çocuk ve Gençlerle İlgili İstatistik Sonuçları." *Emniyet Genel Müdürlüğü Küçükleri Koruma Hizmetleri Yönetici Semineri*, Ankara:T.C. Emniyet Genel Müdürlüğü Asayiş Daire Başkanlığı, Yayın No: 3, 61-82.

Pitts, J. (1990) *Working with Young Offenders*. Mcmillan Education, London.

Rubin, T. (1985) *Juvenile Justice Policy, Practice and Law*, USA.

Schwartz. I. M. (1997) "Juvenile Justice: Back to The Future or Will We Learn from The Past?", (Ed. Michael Reish, Eileen Gambrell), Sage Publication, America,

Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu, Devlet İstatistik Enstitüsü ve UNICEF (2000) "Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuklar Katılımlı Eylem Araştırması." Nil Ayyhan (Ed.), *Geri Bildirim Etkinliklerinde Kullanılacak Materyaller*, Ankara.

Taşdöven, H. (2000) "Çocuk Suçluluğu Olusunda Polisin Yeri ve Çocuk Hakları Sözleşmesi Bağlamında Uygulamaların Değerlendirilmesi" *Polis Dergisi*. 6, 23, 46-62.

TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu (2000) *Soruşturma ve Kovuşturma İstanbul Raporu 2000*, Ankara, TBMM Basımevi.

T.C. DİE. *Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri (Seçilmiş 27 İl), 2000.*

T.C. DİE. *Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri (Seçilmiş 27 İl), 2001.*

Türkiye İnsan Hakları Vakfı Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezleri Raporları (1990-2003), Ankara,

Thorpe, D. (1994) "Police and Juvenile Offending", M. STEPHENS ve S. BECKER. *Police Force Police Service- Care and Control in Britian*, 169-191.

The Crime And Disorder Act 1998. (February 1999) *Youth Justice Provisions*. <http://www.nacro.org.uk/templates/publications/briefing>.

Uluğtekin, S. (1994) *Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları*, Ankara.